

Makronska dediščina Pleteršnikovih tonemskih dvojnic

Janez Dular

Ljubljana, Slovenija, janez_dular2@t-2.net

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.3.2024.5>

ISBN: 978-961-286-878-9

V *Slovensko-nemškem slovarju* Maksa Pleteršnika je 3140 iztočnic z makronom (npr. *arkāda*, *bazīlika*, *kōkos*). V prispevku iščem pravila Pleteršnikove rabe makrona, v nadaljevanju pa spremljam obravnavanje njegovih primerov pri poznejših slovenskih slovaropiscih (ohranjanje, opuščanje, spreminjanje ali dodajanje makronskih iztočnic), predvsem pri Antonu Brezniku in Jakobu Riglerju.

Ključne besede: Maks Pleteršnik, tonem, dvojnica, makron, naglasna tipologija

Maks Pleteršnik's *Slovensko-nemški slovar (Slovene–German Dictionary)* contains 3,140 headwords with a macron (e.g., *arkāda*, *bazīlika*, *kōkos*). This article focuses on identifying Pleteršnik's rules for using the macron, followed by the examination of its usage by later Slovene lexicographers (i.e., preserving, omitting, altering, or adding macrons in headwords), especially Anton Breznik and Jakob Rigler.

Keywords: Maks Pleteršnik, toneme, doublet, macron, accentual typology

Beseda in pojem makron

V *Slovensko-nemškem slovarju* Maksa Pleteršnika (Pleteršnik 2006) je 3140 iztočnic z makronom (npr. *arkāda*, *bazīlika*, *kōkos*), tj. približno 3 % od celotnega števila iztočnic (102.522). Vendar Pleteršnik besede *makron* ni uporabljal in v njegovem slovarju te iztočnice ni, v uvodnem poglavju (str. XI) pa podaja takle opis in vlogo tega pisnega znamenja: »Horizontalna črtica nad samoglasnikom kaže (skoro le v tujih besedah knjižnega jezika) samo dolgost zloga«. ¹ Tudi v *SSKJ* (1970) iztočnice *makron* še ni

---

¹ Tudi v Velikem slovarju tujk najdemo razlago, da je makron »črtica nad samoglasnikom, ki nakazuje podaljšan izgovor glasu«. Po Wikipediji pa je makron »ravna črta <^> nad črko, običajno samoglasnikom. Njegovo ime izhaja iz starogrške

bilo, v njegovih (Riglerjevih) uvodnih shemah za tonemsko naglaševanje v oblikoslojju pa najdemo takle opis rabe: »Namesto navajanja dvojnic s cirkumflektrano in akutirano intonacijo je pri osnovnih oblikah uporabljena oznaka s črtico« (§ 180) ter »Črtica se razreši v dva različna intonacijska tipa« (§ 200). Beseda *makron* je bila prezrta še v Toporišičevi *Enciklopediji slovenskega jezika* (1992) in *Slovenski slovnici* (2000) pa tudi v SP 2001 in v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* (SNBSJ 2012). V *Besedišču slovenskega jezika* (1998) je bila samo seznamsko evidentirana, redno leksikografsko predstavljena pa šele v *SSKJ²* (2014) – tu celo z dvema geselskima iztočnicama (**makron¹** in **makron²**) –, pri čemer gre v prvem primeru za »grafično znamenje za označevanje tonemskih dvojnic«, v drugem pa za »krhko okroglo pecivo [...] napolnjeno z nadevom«. V *SSKJ²* je beseda *makron* tudi uporabljena v uvodnih shemah za tonemsko naglaševanje (§177 in 197), *Wikipedija* pa navaja še njeno rabo v nekaterih drugih strokah (npr. zdravstvo, logika, glasba, atomska fizika). Pri nastajanju *eSSKJ* do leta 2023 »še ni prišla na vrsto«.

Tudi če odmislimo pomen 'pecivo', nam sam pregled jezikoslovnega obravnavanja odkriva dve zelo različni razlagi pomena in rabe »horizontalne črtice nad samoglasnikom«: to znamenje kaže po Pleteršniku »samo dolgost zloga« ter pri ē in ō »čisti glas kakor v tujih jezikih« (nič o tonih, intonaciji ipd.),² po *SSKJ* pa gre »za označevanje tonemskih dvojnic« (nič o njihovi kolikosti in barvi).³ Ker gre v resnici za različno dojetje in razlaganje istega izseka jezikovne pojavnosti, skušam v nadaljevanju prispevka: a) predstaviti sistem (načela) Pleteršnikove rabe makrona, kadar ni pri posamezni iztočnici neposredno določen ali samo akut (A) ali samo cirkumfleks (C); b) spremljati rabo makrona pri poznejših slovaropiscih (ohranjanje, opuščanje ali spreminjanje Pleteršnikovih makronskih iztočnic).

---

besede *makrón* 'dolg', saj se je prvotno uporabljal za označevanje dolgih in težkih zlogov v grško-rimski metriki. /.../ V mednarodni fonetični abecedi makron nad samoglasnikom označuje srednji ton.«

² Glede na to je izraz »Pleteršnikovih tonemskih dvojnic« v naslovu tega prispevka rabljen nekoliko ohlapno.

³ Ker je Pleteršnik makron na črkah *e* in *o* vedno zapisoval brez pike ali kljukice pod črko, sklepam, da mu je »čisti glas kakor v tujih jezikih« pomenil široki *e* oziroma *o* (danes v izposojenkah ožina, npr. me^{ter}, ope^{ra}).

Načela Pleteršnikove rabe makrona

Odkrivanje načel za uvrščanje iztočnic v makronsko (tonemsko nedoločeno, nerazcepljeno) ali nemakronsko (tonemsko določeno) skupino je težavno, pri besedotvorno nemotiviranih (izoliranih) iztočnicah na ravni tveganega ugibanja od primera do primera (npr. *pingvin*, *vaza*, *harfa*). Po katerem načelu (po katerih sistemskih lastnostih) je Pleteršnik tujim besedam *án-gel*, *endívija*, *sféra* in tujim besedam *baléstra*, *bombâž*, *gutapêrča* pripisal A oziroma C, tujim besedam *ananās*, *apetīt*, *dilēma*, *grām*, *klavīr*, *mēter*, *tēkst*, *tenōr*, *tōrta*, *vāza* pa makron?

Poskus rekonstrukcije njegovega sistema najprej potrjuje veljavnost delitve besedja na domače in tuje, čeprav je izjava, da »horizontalno črtico« zapisuje »skoro le v tujih besedah knjižnega jezika«, ohlapna (našel sem nekaj primerov makrona na domačih besedah, npr. *tīpen*, *vēl*), po drugi strani pa je že Rigler opazil, da je Pleteršnik navajal »dubletne intonacije« tudi pri domačih besedah (vendar redko in normativno neenakovredno, brez zapisovanja makrona, npr. *bīček*, tudi *bīček* Dol., *gāber*, tudi *gāber* Dol.). Ker makron ni napovedan za »čisto vse« tuje besede, ohlapnost ostaja tudi v nasprotni smeri: (ne)raba makrona ni zanesljivo merilo (ne)tujosti, v slovarju je na stotine tujk brez makrona, npr. *armáda*, *figûra*, *advokât*, *pêrla*, *rapír*, *konduktér*. Nekaj primerov popolnega prekrivanja razmerja domače / tuje z razmerjem makronsko / nemakronsko najdemo v redkih homogramskih parih, npr. *dôga* 'deščica' – *dôga* 'pes', *kolár* 'poklic', *kolār* 'ovratnik', *bazílika* 'rastlina' – *bazílika* 'stavba', *metálen* 'od glag. metati' – *metálen* 'kovinski', *téka* 'tekanje' – *tēka* 'zvezek, zbirka', *pāša* 'pasenje' – *pāša* 'turški oblastnik').⁴

Pri iskanju meril za potrjevanje »pričakovane« distribucije makrona ter za pojasnjevanje odmikov od tega se na hitro ponuja več hipotez, vendar se zaradi številnih izjem pri preverjanju s konkretnimi primeri izkazujejo za negotove ali sploh zmotne, npr. po naglasnem mestu (makron najrajši na predzadnjem zlogu?), po dolžini besede (število zlogov?), po barvi naglašene samoglasnika (makron pokriva vseh petih samoglasniških črk: ajevskih primerov je 1078, ijevskih 757, ejevskih 601, ojevskih 506, ujevskih 198), po besednih vrstah (res ni tujih makronskih primerov za prislov), po spolu (ni primerov za samostalnike srednjega spola), po pomenu (konkretno,

⁴ Pleteršnik ločuje med domačim in prevzetim tudi v priponah: končaj *-ina* ima v domačih besedah akut (*korenína*, *domovína*), kot homonim v tujkah pa makron (*krinolína*, *violína*). Gre za pomensko in izrazno različni priponi.

abstraktno, živo, čustveno, človeško – deluje redko in nezanesljivo, npr. pripona *-ar* z makronom zaznamuje predmete, brez makrona pa osebe: *eksemplār, inventār – arhivār, aktuár*), po zvrstnosti (morda »izobražensko« nasproti »ljudsko«), po etimologiji (lat., gr., nem., it., angl., tur. ...?).

Močno pa nam kot merilo za napovedljivost izbire makrona pomaga besedotvorna razčlemba, čeprav tudi ta marsikdaj odpove. Pri tvorbo prosojnih tujkah je predvidljivost Pleteršnikove odločitve za makron velika (odlična pri zloženkah in sestavljenkah, delna pri izpeljankah s tipičnimi priponami). Zloženske in sestavljenke se praviloma ravnajo po podstavi, npr. *mēter – kilomēter, termomēter, kronomēter; grām – kilogrām, miligrām*; podobno *astātičen* po *stātičen, internūncij* po *nūncij, superoksīd* po *oksīd, prokurātor* po *kurātor, prōtikrītika* po *krītika, parafrāza* po *frāza, prōtiminīstrski* po *minīstrski, nadpionīr* in *podpionīr* po *pionīr, prāfāktor* po *fāktor, pākristāl* po *kristāl* (po istem načelu tudi nemakronsko *prōtireformācija* po *reformācija, opozīcija* po *pozīcija* ipd.); izjeme so v tem redke in nepredvidljive, npr. *tēka – bibliotēka, hipotēka, vendar apotēka; bās, vendar kontrabās; cēnt, vendar procēnt*.⁵ Navadno velja: če naglas v besedni družini ostaja na istem zlogu, ostaja tudi makron: *brigāda – brigāden, brigādnik; diktātor – diktātorski, diktātorstvo; klavīr – klavīrar, klavīrnik, klavīrski; minīster – minīstrski, minīstrstvo; sanitēta – sanitēten*. To ne drži v tvorjenkah s priponami, ki niso enotno makronske, npr. *realīzem – realīst, integrāl – integrācija, dirēktor – dirēkcija*.

Pri izpeljankah je za nekatere naglašene pripone jasna Pleteršnikova odločitev samo za makronsko ali samo za nemakronsko izbiro; makron je dosledno uporabljen npr. pri priponah *-īzem* (*absolutīzem, realizem ...*, 74 primerov), *-ātor* (*aligator, diktator ...*, 20 primerov), *-īd* (*jodid, oksid ...*, 20 primerov), *-āl* (*instrumental, kapital...*, 51 primerov),⁶ *-ālen* (*aktualen, centralen ...*, 82 primerov), *-ātika* (*dramātika, dogmātika, numizmātika ...* 11 primerov), *-ātičen* (*dramātičen, stātičen ...*, 10 primerov), *-ānten* (*pregnānten, pikānten ...*, 7 primerov); dosledno nemakronski pa sta priponi *-ēr* (cirkumfleks: *režisēr, transportēr ...*, 13 primerov) in *-īcija* (akut: *inkvizīcija, petīcija, pozīcija ...*, 6 prim.).

Pri številnih drugih naglašanih priponah pa je odločanje o rabi makrona zelo neenotno. Tako ima *-acija* v 17 primerih pripisan makron

⁵ Za neskladnost v paru *antikrīst – prōtikrīst* nimam ustreznega pojasnila, ker Pleteršnik nima iztočnice **krist*.

⁶ Ljudske izposojenke tipa *bokal, špital* so popolnoma prilagojene slovenskemu sistemu (npr. [bokáʉ]) in jih Pleteršnik ni štel za tujke in jim ni pripisoval makrona.

(*administrācija, afektācija*), v 81 primerih pa akut (*amortizācija, civilizācija* ...). Primerjava med skupinama kaže, da bi marsikatera akutska beseda po svojih izraznih, slovničnih, pomenskih, stilskih, etimoloških idr. lastnostih lahko stala v makronski skupini in marsikatera makronska v akutski skupini. Podobno so zastrta odločevalna merila v razmerjih med tujkami cirkumfleksnih in makronskih skupin pri priponah *-eta, -ela, -ist, -ar, -ura, -jon, -irati* idr., le pri priponi *-ar* se čuti pomensko, pri končaju *-ela* pa slogovno merilo: makronski primeri končaja *-ar* so poimenovanja za predmete (*eksempļār, inventār, talār, glosār*), nemakronski (akutski) primeri pa za osebe (*aktuār, antikvār, komisār, notār, milijonār*);⁷ makronski primeri pripone *-ela* so zvrstno nevtralni (*tabēla, novēla, parcēla*), cirkumfleksni pa nekako »ljudsko slabšalni« (*kamēla, marēla, babēla*).

Številčna razmerja med skupinami so različna, včasih prevladuje makron, včasih cirkumfleks oziroma akut, npr.: *-ist* (*flavītist, kapitalīst, nihilīst, trapīst*..., 60 primerov – toda *antikrīst, batīst, penzijonīst, realīst*, 4 primeri); *-ela* (*tabēla, mirabēla, novēla, izabēla*..., 11 primerov, toda *kamēla, marēla, babēla, devetkēla, rezgetēla*); *-eta* (*burēta, etikēta, fakultēta* – nasproti *frēta, karēta, paštēta, šklafēta*); *-jon* (*legijōn, paviljōn, medaljōn, kvintilijōn* nasproti *milijōn, bilijōn, trilijōn, bataljōn*); *-ura* (*brošūra, cenzūra, kultūra, kvestūra* – nasproti *cezūra, figūra, natūra*).⁸ V slovarju se 26 tujih glagolskih iztočnic končuje s pripono *-irati*⁹ – 10 je makronskih (*intabulīrati, ordinīrati*), 16 pa nemakronskih (cirkumfleksnih: *licitīrati, legīrati, likvidīrati, magnetizīrati*). Pri besedah s pripono *-ent* je večina primerov z makronom (*agēnt, docēnt, elemēt, pergamēt, sedimēt*...), opazno nemakronsko skupino pa sestavljajo primeri s krativcem v imenovalniku, npr. *advēt, cemēt, cēt, testamēt*);¹⁰ skrajno nesorazmerje je pri priponi

⁷ Pripono *-ar* v tujkah je seveda treba ločiti od homonimne domače pripone v tipu *gospodar*.

⁸ Cirkumfektirani končaj *-ura* ima pri izpeljavi iz tuje podstave vrednost nevtralnega ali abstraktnega (*kultūra*), pri hibridni izpeljavi iz domače podstave pa slabšalnega in konkretnega (*glavūra, babūra, knjižūra*).

⁹ V številnih drugih primerih pa končaj *-irati* ni priponski, saj obsega dele domačih korenskih morfemov, katerih glasovna sestava se po naključju prekriva s sestavo prevzete pripone, njihov tonem pa je C ali A: *izdīrati, izpodvīrati, izvīrati, izžīrati, nadīrati*..., (81); *usīrati se, ubīrati, umīrati, zbīrati*..., (44).

¹⁰ Pleteršnikov slovar nima navodil o naglasnih premenah pri pregibanju besed, lahko pa bi tu ugibali o neprikazanih sistemskih možnostih.

-ant: ob 33 primerih z makronom (*jubilānt, ministrānt, protestānt...*) samo en pravi primer¹¹ s krativcem (*muzikànt*).

Neenotnost je v nekaterih primerih osupljiva, npr. *cenžūra – cezūra, ordināрати – operīрати, afektācija – senzācija*. Včasih so izkazane celo po tri možnosti, npr. *-ada* z makronom (*arkāda, balāda, brigāda, olimpiāda ...*, 17), s cirkumfleksom (*baklāda, barikāda, čokolāda*, 3), z akutom (*armāda, čelāda, škrāda*, 3); *-ir* z makronom (*juvelīr, klavīr, klistīr*), z akutom (*brevīr, grenadīr, inženīr*), s cirkumfleksom (*bankīr, papīr, špalīr*).¹²

Makron praviloma nastopa na edinem naglašnem zlogu v besedi, dvo-naglasnost (v kombinaciji z nemakronom) je redka, in sicer pri sestavljenkah z naglašeno predpono *prōti-* (*prōtikrīst, prōtikrītika, prōtiminīstrski, prōtireformātor*) ali *prá-* (*práfāktor*); dvomakronska dvonaglasnost pa je izjema, edini opaženi primer je pridevnik *magīstrāten* (najbrž lapsus).

Pri razkrivanju načel Pleteršnikovega makronske ureditve sta potrebni omembe še dve posebnosti: poleg naglašanih pripon so pomembne tudi tiste nenaglašene, ki signalizirajo tonemskost zloga pred seboj (Dular 2021: 140), npr. *-ij* (*silīcij, prelūdij*), *-ik* (*mīstik, prāktik, mehānik*) ipd.; glede izjave o rabi makrona »skoro le v tujih besedah knjižnega jezika« pa je potrebno dopolnilo, da nekaterih hibridnih tvorjenk iz tuje podstave in domače pripone Pleteršnik ni štel med tujke in jim ni pripisoval makrona (*advokatūra* je »popolna« tujka z makronom, *advokātiti* je akutiran, *advokātski* pa cirkumfleksiran), včasih pa vendarle, npr. *akadēmīčen, akadēmīški*.

Makron v Pleteršnikovem »slovarskem krožku«

Ne bi bilo prav, če bi spričo razkritih posebnosti, nedoslednosti in omahovanja – kakor ironično namiguje Rigler – skoraj začeli »dvomiti o pravilnosti Pleteršnikovih intonacij nasploh, tudi tistih, ki niso pogojene s sistemom, ki si ga je ustvaril« (Rigler 1976: 285). Poskus rekonstrukcije makronskega sistema nam poleg veljavne delitve besed na domače in tuje in poleg zanesljive vezanosti naglasa zloženk in sestavljenk na naglas podstave razkriva nekaj naborov tipičnih pripon v izpeljankah – dosledno makronskih, nedosledno makronskih in dosledno nemakronskih. Omahljivost pri uveljavljanju tega

¹¹ V drugih primerih s krativcem ne gre za priponski končaj, temveč za koren, npr. *fānt, kànt, štànt*.

¹² Primeri s homonimno domačo pripono *-ir*: z akutom *hudīr, osīr, skovīr, netopīr, drobir, pastīr*, s cirkumfleksnim končajem: *pezdīr, okvīr*.

sistema si lahko razlagamo deloma z burnimi razmerami, v katerih je – po štirih desetletjih zbiranja in prekladanja gradiva ter spreminjanja slovarskega koncepta od urednika do urednika¹³ – nastajal slovar, deloma pa tudi z domnevo, da se je Pleteršnik na tem področju čutil negotovega, ker sam ni bil naravni tonemski govorec. Pri upoštevanju tonemskosti se je opiral na svoje teoretično znanje ter na ugotovitve in mnenja drugih slovenskih jezikoslovcev (posebno Škrabca in Valjavca), v veliko pomoč pa mu je bil »kroček« svetovalcev, posebno Anton Bartel, filološko izobraženi govorec s tonemskega narečnega območja (Mirna Peč).¹⁴ Vendar pri številnih mlajših ali manj znanih tujih besedah knjižne slovenščine naglasa ni bilo mogoče določati niti po rekonstruiranem sistemu zgodovinskega razvoja slovenskega naglasa (predvidljivih rezultatov po načelih zgodovinske akcentologije) niti po izpričanem stanju v Bartlovem narečju, ki večine obravnavanih tujk sploh ni poznalo. Ker je bilo 20 let po izidu Škrabčevega spisa *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi* (Škrabec 1998: 11–50) še precej nestanovitnosti, je bilo v Pleteršnikovem »kročku« pri uravnavanju in uveljavljanju naglasne norme najbrž dosti zadreg. Velik delež makronskih iztočnic v slovarju pa tudi omahovanje v njihovi distribuciji si je mogoče razlagati prav kot iskanje oziroma odlaganje odločitve v teh zadregah; razkriva, da so imeli svetovalci pri nekaterih besedah jasen in enoten občutek za akut (npr. *akácija*) oziroma za cirkumfleks (npr. *barikáda*), pri drugih pa so bili neenotni ali v negotovosti. In kadar se niso mogli (znali/želeli) odločiti med določenima možnostma,¹⁵ na preverjanje s širše zasnovanim anketiranjem pa v takratnih razmerah v Ljubljani ni bilo misliti, se je Pleteršnik odločal za makron (npr. *administrácija*, *krīza*), pri tem pa je imel oporo tudi v odločni Škrabčevi sugestiji iz pisma 30. 6. 1892: »Kjer ne bi za gotovo vedel, ali se govori potisnjeni (padajoči) ali pa potegnjeni (kipeči – ta beseda je jako nesrečno izbrana!) naglas, bi jaz zaznamenjeval izreko le z dolžino samoglasnika z $\bar{}$; kar bi torej ob enem pomenilo dolgi

¹³ O tem prim. Furlan (2006: i–xiii).

¹⁴ Pleteršnik (2006) v Pripomnjah, str. VII, omenja gospode, ki »so se redoma ob določenih večerih z menoj shajali na razgovor in posvetovanje o slovarskih stvareh.« Na str. X pa še posebej: »Naposled mi je še prijetna dolžnost svojo iskreno zahvalo izreči gospodu kolegu A. Bartelu, ki mi ni samo ves čas pomagal popravljati tiskovne pole, ampak me je tudi izdatno podpiral pri določevanju naglasa in izreke posameznih besed.«

¹⁵ Pleteršnik (2006: IX): »Kjer niti po pravilih niti po analogiji ni bilo moči vsaj do nekake stopnje verjetnosti določiti besedi naglas, pustila se je brez naglasnih znamenj.«

naglas, bodisi potisnjen ali potegnjen. Vam bi ostalo za tak primer morebiti znamenje $\bar{\quad}$, ki bi se pa moralo vmekniti ali cirkumfleksu ali akutu, berž ko izveste pravo.« (Škrabec 1998: 333.)

Pleteršnikov makron torej ne pomeni, da take besede tedaj niso bile tonemsko naglašene ali da so bile naglašene »nekako vmes«; **ne pomeni možnosti izbire** akuta ali cirkumfleksa (torej kodifikacije dvojnic), pomeni samo **začasno odpoved izbiri**, ker/če se (še) ne ve, katera je prava. Ko se je Pleteršnik spričo negotovosti odpovedoval izrecnemu kodificiranju določenega tonema, pa je v slovarskem uvodu s pitijško formulacijo, da »Horizontalna črtica nad samoglasnikom kaže (skoro le v tujih besedah knjižnega jezika) samo dolgost zloga«, puščal možnost različnih poznejših razlag¹⁶ o tonskosti te kodificirane dolžine.

Breznikovo razvezovanje makrona

Štiri desetletja po izidu Pleteršnikovega slovarja sta Adolf Gröbming in Ivan Lesica pridobila Antona Breznika za sodelovanje pri pripravi *Slovensko-srbohrvatskega slovarja*. Okoliščine, način in obseg tega projekta do danes niso povsem pojasnjeni, zanesljivo pa vemo dvoje: da je Breznik ob spoprijemu s Pleteršnikovo pitijško formulacijo zasnoval in uveljavil svoj

¹⁶ Kolarič (1974) v spremni besedi k reprintu Pleteršnikovega slovarja razume Pleteršnikovo formulacijo dobesedno in meni, da »le novejšje tujke imajo samo znamenje dolžine na poudarjenem vokalu«, do »tonemizacije« pa da je prišlo šele pozneje, s postopnim podomačevanjem besede. »Danes je mnogo takih besed že toliko udomačenih, da je tudi poudarek na njih postal padajoč.« Ta Kolaričeva domneva ne upošteva dejstva, da je cela vrsta Pleteršnikovih makronskih primerov zdaj akuti-ranih (»rastočih«), oziroma meša vprašanje, kdaj se tonemizacija v jeziku zgodi, z vprašanjem, kdaj je jezikoslovno spoznana in kodificirana: npr. *restavrácija* že v Pleteršnikovem slovarju (Pleteršnik 1895); *oksidácija* > oksidácija šele v *SSKJ III* (1979); *panteizem* > *panteizem* šele v *SP 2001*. Rigler (1976: 283) Kolaričevemu pojmovanju ostro nasprotuje: beseda je ali »izgovorjena kot citatna s tujo barvo vokala, s tujo melodijo, se pravi popolnoma v tujem jeziku, ali pa se izgovori po slovensko in **takoj** vključi v določeno akcentsko kategorijo z eno ali drugo intonacijo [...]. Gotovo že v Pleteršnikovem času niso izgovarjali besed, ki jih Pleteršnik označuje s črtico, kot popolnoma citatne besede s popolnoma tujim izgovorom – vsaj vseh ne.« V podobnem smislu je razumeti tudi Snojevo rabo makrona v *Slovarju Pohlinovega jezika* (2020: 15–17), konkretno npr. pri IV. glagolski vrsti (tip *delíti delím*): »Makron torej ne pomeni, da tako označene besede niso imele tonemskega naglasa, pomeni le, da ga ni bilo mogoče opredeliti.«

sistem tonemske akcentuacije slovarskega gradiva ter da je bilo besedilo za prvi zvezek (A–O) natisnjeno še pred izidom tako imenovanega Brez-
nik-Ramovševega pravopisa (1935), potem pa je v obliki 35 tiskarskih pol
obležalo v skladišču in šele leta 1950 izšlo kot klasično vezana knjiga brez
avtorskih imen (Toporišič 1982: 20). V skopi spremni besedi je Državna
založba Slovenije zatrdila: »Tisk, ki je med osvobodilno vojno zaradi kul-
turnega molka počival, se sedaj nadaljuje, tako da bo slovar v kratkem
dotiskan [...]. Natančnejša navodila za izreko, vzorci sklanjatve in spregatve
(paradigme) ter dodatki s popravki in novejšim izrazjem izidejo hkrati z
drugim zvezkom slovarja.« Ta napoved nadaljevanja se iz nepojasnjenih
vzrokov ni uresničila in slovar je ostal omejeno uporaben ter večinoma
prezrt antikvarni torzo, hkrati pa odprta naloga za raziskovalce zgodovine
slovenskega jezikoslovja, kajti z neizdanimi (neobstoječimi, izginulimi?)
navodili za izreko in paradigme je onemogočen celovit pregled nad Brez-
nikovo »oblikoslovno naglasno tipologijo, zelo izčrpno in obsežno, ki jo
je s številkami zaznamoval pri glavah posameznih gesel. Prav bi bilo, da
bi jo razvozlati in predstavili jezikoslovni javnosti, saj je to eden redkih
primerov, ko je ob tonemski naglas v Pleteršniku in v *Slovarju slovenskega
knjižnega jezika* mogoče postaviti še kak tip.« (Toporišič, 1982: 20)

Ker je razvozlanje alfanumeričnih šifer Breznikove oblikoslovnona-
glasne tipologije v prvem zvezku slovarja (npr. *glavič 1b*, *adresa 5a*, *giba-
nje 12c*) šele na stopnji poskušanja (in izziv za slovenistično rabo umetne
inteligence?), za zdaj ostajam pri primerjavi Pleteršnikove in Breznikove
postavitve vzporednih iztočnic:

Plet. diktator -rja <i>m</i>	elēktrika <i>f</i>	anomālen -lna <i>adj</i>	intabulīrati -am <i>vb</i>
Brez. diktator (-tá-) -rja 2a	elektrika (-lě-) 5a	anomalen (-mālən) -lna 15f	intabulirati (-lî-) -ram 12d

Breznikova oblikonaglasna tipologija

Najočitnejša Breznikova odmika od Pleteršnikovega sistema sta popolna
odprava oziroma razvezava vseh makronov (namesto tega je v vsakem
primeru določil ali A ali C – ne dvojnic!) in razvita oblikoslovnona-
glasna paradigmatika (šifre pregibnostnih vzorcev, povezanih s premenami
v tonemskih tipih, npr. 5a – ženski *a*-jevski samostalniki s C, tip *ālga*;
5b – ženski *a*-jevski samostalniki z A, tip *ákcija*; 6a – ženski *i*-jevski

samostalniki s C, tip *jesên*). Pri akutskih in cirkumfleksnih *e*-jih in *o*-jih iz razvezanega makrona ni sledil Pleteršnikovemu opisu »čisti glas kakor v tujih jezikih«, temveč je posebej zaznamoval ožino (s piko spodaj, npr. *akadémik*, *gazêla*, *kópija*, *kartôn*).

Breznik Pleteršnikove kodifikacije tonemov v nemakronskih primerih ni spreminjal (ostaja A oziroma C: *advokât*, *bânka*, *akácija*, *flétan*), zato v nadaljevanju tega prispevka predstavljam le njegovo obravnavanje makronskih primerov:

a) Pleteršnikovim besedotvorno neprosojnim (izoliranim) makronskim primerom je po pričakovanju večinoma prisojal sistemsko nezaznamovani tonem C (Dular 2021: 137, 139), npr. *adjûnkt* → *adjûnkt*, *bazâr* → *bazâr*, *hârfa* → *hârfa*; redko A, npr. *vâza* → *vâza*.

b) Zloženske in sestavljenke povzemajo tonem iz svoje podstave: Plet. *fîzik* → Brez. *fîzik*, *metafîzik*; Plet. *grâm* → Brez. *grâm*, *kilogrâm*, *miligrâm*; Plet. *mēter* → Brez. *méter*, *deciméter*, *miliméter*, izjema je *kilométer* (lapsus?).¹⁷

c) Izpeljanke z dosledno uveljavljanim makronom pri tipičnih priponah so razvezane ali dosledno s C, npr. pri priponah *-âl* (*generâl*, *duâl*, *kanâl*, *lokâl*, *misâl*), *-âlen* (*aktuâlen*, *instrumentâlen*, *materiâlen*, *originâlen*), ali dosledno z A, npr. pri priponah *-îzem* (*absolutîzem*, *magnetîzem*, *optimîzem* – z nepričakovano izjemo *barbarîzem*), *-âtika* (*dramâtika*, *gramâtika*, *matemâtika*), *-ôrij* (*laboratôrij*, *moratôrij*, *konservatôrij*).

č) Izpeljanke z nedosledno uveljavljanim makronom pri tipični pripioni (npr. *apel-âcija* : *ak-âcija*) je Breznik razvezoval s posploševanjem vzorca Pleteršnikovih nemakronskih primerov iste pripone. To je npr. za pripiono *-acija* (pri Pleteršniku 17 makronskih in 81 akutskih nemakronskih primerov) pomenilo posplošitev A (*-âcija* → *-âcija*): *administrâcija*, *oksidâcija*, *ordinâcija* – po vzorcu že Pleteršnikovega A pri *amortizâcija*, *civilizâcija*, *deklamâcija* itd.); za pripiono *-ist* (pri Pleteršniku 59 makronskih in 5 cirkumfleksnih nemakronskih primerov) pa je Breznik posplošil C (*-îst* → *-ist*): *anarhist*, *flavtist*, *kapitalist* po vzorcu že Pleteršnikovega C pri *penzionîst*, *realist*, *trapîst*). Tako je C posplošil tudi pri 60 makronskih primerih pripone *-eta* (npr. *fakultêta*, *kokêta*, *operêta*, *palêta* – po vzorcu 4 že Pleteršnikovih C: *frêta*, *karêta*, *paštêta*, *šklafêta* – ob nepojasnjeni akutski izjemi *muškêta* → *muškêta*); pri 31 makronskih primerih pripone *-ura* (*-ûra* →

¹⁷ Če bi obstajal tudi drugi zvezek tega slovarja (iztočnice z začetnicami od P do Ž), bi v tej kategoriji najbrž našli tudi primere tipa Plet. *oksid* → Brez. *oksid*, **superoksid*; Plet. *krîtika* → Brez. *krîtika*, **protikrîtika* ipd.

-ûra: *advokatûra, arhitektûra, kultûra* – po vzorcu 3 že Pleteršnikovih: *cezûra, figûra, natûra*); pri 10 primerih pripone *-irati* (*-îrati* → *îrati*: *intabulîrati, klistîrati, ordinîrati* po vzorcu 17 že Pleteršnikovih C: *dotîrati, oktroîrati, operîrati*). Pri večini besed s pripomo *-ent* je Breznik makron razvezal s posplošitvijo krativca iz Pleteršnikove nemakronske skupinice besed s to pripomo (*-ênt* → *-ènt*): *agènt, docènt, elemènt, momènt* po vzorcu že Pleteršnikovih primerov *advènt, cemènt, cènt* ipd.).¹⁸

d) Pri pripomah s Pleteršnikovo trojo izbiro (makron – C – A) je Breznik neenotnost zmanjšal ali odpravil: pri pripomi *-ada* je posplošil C (*balâda, barikâda, armâda* – le *čelâda* je obdržala Pleteršnikov A); pri pripomi *-ir* je makron po nejasnem merilu razvezal ali v C (*juvelîr, oficîr*) ali v A (*klavîr, kurîr*), Pleteršnikov A pa večinoma ohranjal (*brevîr, grenadîr, inženîr, mušketîr*), prav tako Pleteršnikov edini ugotovljeni primer s C (*bankîr*).¹⁹

e) Pleteršnikov edini primer makronske dvonaglasnosti je razvezan (popravljen) v enonaglasni C: *magîstrâten* → *magistrâten*.

Breznikovo razvezovanje makronov v C ali A je pomenilo odpravo nedorečenosti glede tisočev potencialnih naglasnih dvojnic in s tem odločno usmeritev v ustaljeno pravorečno normo, oprto tudi na oblikoslovno paradigmatiko. Zaradi nejasnega statusa in okrnjenosti slovarja (avtorska anonimnost, izid samo 1. zvezka, brez zadostnih pravorečnih navodil) pa je ta korak ostal v slovenistiki skoraj popolnoma prezrt in brez vpliva na nadaljnji razvoj in status tonemskosti v knjižnem naglaševanju (*SSKJ* 1970 v poglavju o svojih gradivskih virih (§ 11 in 16) *Slovensko-srbohrvatskega slovarja* iz leta 1950 sploh ni omenil).

Riglerjevo vrednotenje in prevrednotenje Pleteršnikovih makronov

Med dozorevanjem zasnove *SSKJ* v leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik SAZU sredi šestdesetih let 20. stoletja (poskusni snopič 1964) je

¹⁸ Pleteršnikov slovar ni imel navodil o naglasnih premenah pri pregibanju besed, po Breznikovem sistemu pa je za vse primere s kračino enotno določeno, da se v nezadnjem zlogu pregibnostnih oblik uveljavi akutska dolžina, npr. izmakronski *sedimènt sedimènta* po nemakronskem *testamènt testamènta*.

¹⁹ V nenatisnjem drugem zvezku slovarja bi bilo cirkumfleksnih primerov najbrž več, npr. **papîr, *špalîr*. Na primere s homonimno domačo pripomo (*pezdîr, okvîr*) se seveda ne oziramo.

imel pri nelahkem prizadevanju za upoštevanje tonemskega naglaševanja nosilno vlogo Jakob Rigler (v sodelovanju z Antonom Bajcem, Tinetom Logarjem, Stanetom Suhadolnikom in Jožetom Toporiščem), izkušen dialektolog in raziskovalec zgodovinskega razvoja slovenščine. Odlično je poznal Pleteršnikov slovar in se zavedal njegove nesporne vrednosti pa tudi potrebe, da se, upoštevaje tričetrto stoletja jezikovnega razvoja po njegovem izidu, kodifikacija prenovi in se pojasni razmerje med Pleteršnikom in *SSKJ*, posebno podobnosti in razločki v naglaševanju. Zato je v oceni reproducirane izdaje Pleteršnika (s Kolaričevo spremno besedo) poudaril:

Kolaričevo mnenje, da bo Pleteršnikova kodifikacija slovenskega akcenta najbrž dokončna, je popolnoma zgrešeno. Pleteršnikova akcentuacija lahko predstavlja samo eno obdobje v razvoju slovenskega jezika in poleg tega tudi še določen pogled na slovenski jezik, kajti Pleteršnikova akcentuacija ni akcentuacija določenega narečja, ampak je prilagojena določenim nazorom in pravilom. Za Pleteršnikom bo kodifikacija akcenta drugačna, če bi bila opravljena pred njim, bi bila tudi drugačna. [...] Že bežna primerjava Pleteršnika in *SSKJ* pokaže precejšnje razlike in precejšnje oddaljevanje današnje intonacije od Pleteršnikove. (Rigler 1976: 288.)

Vse to bistveno zadeva spremembe v rabi makrona, tj. prevrednotenje njegove vloge in drugačno distribucijo.²⁰ Podatki o tem so v *SSKJ* pri vsaki iztočnici posebej navedeni v okroglih oklepajih na koncu zaglavja, npr. **deléžen** -žna -o prid. (ě ē), ter po tipih povzeti in deloma ovrednoteni v naglasnih shemah *Uvoda* (§ 180, 200–201, 205–212): »[...] v shemah za tonemski naglas pa je za neosnovne oblike povedano, katera intonacija ima prednost.«)

Prevrednotenje makrona pomeni odmik od treh postavk Pleteršnikove definicije: da »črtica nad samoglasnikom (◌̄) kaže samo dolgost zloga« (ob nedoločenosti njegove tonemskosti), da e in o pod makronom zaznamujeta »čisti glas kakor v tujih jezikih« in da se črtica uporablja »skoro le v tujih besedah knjižnega jezika«. Pri makronu v *SSKJ* nikakor ne gre »samo za dolgost zloga« niti za »čisti glas kakor v tujih jezikih«, temveč se kodificirajo tonemske dvojnice kot realne, sočasno veljavne slogovne variante (cirkumfleksne ali akutske) v sodobni knjižni slovenščini,²¹ pri čemer sta

²⁰ V tem prispevku ne obravnavam tistih odmikov od Pleteršnikove kodifikacije tonemov, v katerih *SSKJ* prinaša samo neposredno menjavo tonemov – akuta s cirkumfleksom (A > C, npr. *vôdja* > *vôdja*, *kavárna* – *kavârna*) ali cirkumfleksa z akutom (C > A, npr. *lisíčka* > *lisíčka*, *vârčen* > *vârčen*) – brez makrona kot izhodiščne ali ciljne postavke operacije.

²¹ Prim. Nartnik (1989: 79).

»ozka e in o pri tonemskem naglaševanju označena s piko pod črko, široka e in o pa sta brez oznake«, ter se vse to v slovarju potrjuje tudi z domačimi primeri (*bahāt, kupīti, diržektor, lōkāv*).²²

Riglerjeva naglasna tipologija se zdi pri nenatančni primerjavi manj oddaljena od Pleteršnika kakor Breznikova: medtem ko je Breznik popolnoma odpravil oziroma razvezal vse Pleteršnikove makrone (namesto njih pa v vsakem primeru določil ali A ali C – ne dvojnic!), je Rigler kljub odločnemu izpodbijanju Kolaričeve teze o »dokončnosti« Pleteršnikove kodifikacije akcenta v marsikaterem primeru ohranil makron (npr. *absolutīzem, žirānt, protestānt, hajdūk*) ter njegovo rabo celo razširil na nove primere, tj. na nekatere besede – ne samo tujke –, ki so bile v Pleteršnikovem slovarju natisnjene brez makrona (npr. *dīnja, žēlva, bṛskati, vāški > dīnja, žēlva, bṛskati, vāški*), ali pa jih tam sploh še ni bilo (npr. *diplomānt, diplomāntka*). Po drugi strani je vendarle tudi on z razvezovanjem makrona odpravljajl nekatere primere kodifikacijske nedorečenosti. Treba je natančneje pojasniti, kaj se je pri tej prenovi kodifikacije dogajalo s Pleteršnikovimi makronskimi iztočnicami in kako se je odločalo o makronih na novih primerih.

V alfabetarij za *SSKJ* je bilo iz okvira 3140 Pleteršnikovih makronskih iztočnic (M) uvrščenih 2.355 primerov, pri njihovem obravnavanju pa so se uveljavljali štiri tipi »makronskih operacij«:

a) M>M (ohranjanje makrona ob njegovem hkratnem prevrednotenju): zapis *komentār* po *SSKJ* dejansko zastopa realni tonemski dvojnici *komentār/komentār* (podobno pri drugih makronskih priponah in makronskih podstavah, npr. *almanāh (almanāh/almanāh), barōka, bōsman, tīgrica, vezūr, ūrna, mēter, zēbra, pōrta* ipd.);

b) M>A/C+c (dvojnicama iz prevrednotenega makrona se pridružuje tretja, nemakronska varianta s cirkumfleksno kračino v im. ed. moškega spola): *kontrabānt = kontrabānt/kontrabānt//kontrabānt*; podobno *vēl = vēl/vēl//vēl [vêu...]*;

²² *SSKJ* je bil v začetku izhajanja terminološko konservativen in je ostajal pri izrazih *črtica, rastoča intonacija, padajoča intonacija* ipd. To se je do druge izdaje *SSKJ* (2014) izčistilo in § 177 (nekdanji § 180) se v tej zdaj glasi: Pri tonemskem naglasu je nizki ton označen z akutom ali ostrivcem (´) na dolgih samoglasnikih in na *r* ter z gravisom ali krativcem (˘) na kratkih samoglasnikih in na polglasniku. Namesto navajanja tonemskih dvojnic je pri osnovnih oblikah uporabljen makron (¯). Pri tem označevanju prednost enega ali drugega tonema ni izkazana, v shemah za tonemski naglas pa je za neosnovne oblike povedano, kateri ton ima prednost.

c) M>C ali M>A (demakronizacija, tj. razvezovanje Pleteršnikovega makrona v nedvojnični C ali v nedvojnični A: *ideāl* → *ideâl*, *matemâtika* >*matemátika*;

č) A > M ali C >M (makronizacija, tj. določanje novih makronov pri Pleteršnikovih nemakronskih iztočnicah, npr. *bagrêñ* > *bagrēñ*, *notâr* > *notār*, *mitnîna* > *mitnīna*, ali privzemanje makrona pri čisto novih tvorjenkah z isto tipično pripono (npr. *ekspresionîzem*, *kubîzem*, *urbanîzem*, *revizionîzem* po Pleteršnikovem *realîzem*, *nihilîzem* ipd.).

Tipi operacij so pri nekaterih priponah uveljavljeni dosledno, pri drugih nedosledno. Tako je npr. M > M dosledno izpeljan pri vseh primerih pripone *-izem* (*realîzem*, *liberalîzem*) ter dosledno razvezan v A pri vseh primerih pripon *-atika* (*matemátika*) in *-atičen* (*dramátičen*, *státičen*) oziroma razvezan v C pri vseh primerih pripon *-id* (*jodíd*, *oksíd*), *-al* (*instrumentâl*, *kapitâl*), *-alen* (*aktuâlen*, *centrâlen*), *-âtor* (*aligâtor*, *diktâtor*), *-anten* (*pregnânten*, *pikânten*). Nasprotno pa gre pri priponi *-ar* v nekaterih primerih za operacijo M > M (npr. *inventâr*), pri drugih za operacijo A > M (npr. *notâr*). Temeljno merilo za prepoznavanje pripon z enotnim ali neenotnim ohranjanjem ali razvezavo makrona ali z novim makronom ni neposredno razvidno, iz pojasnil v *Uvodu SSKJ*, iz poročanja o projektu in iz rezultatov kodifikacije pa je očitno omahovanje med tremi vplivi – Pleteršnikove kodifikacije,²³ upoštevanja naglasnih vzorcev v besedotvorju (analogije, posploševanje) in rezultatov anketiranja.²⁴

Makronizacija se je najbolj razmahnila s posploševanjem ohranjenega M pri novih tvorjenkah z isto pripono (nM (<SM)). To je bilo pri priponi *-izem* izpeljano tako dosledno, da se je odmaknilo od jezikovne resničnosti: v *SSKJ* je 641 makronov na starih in novih tvorjenkah s pripono *-izem*, npr. *ekspresionizem* (*î*), *urbanizem* (*î*), *kubizem* (*î*) (kakor pri ohranjenem Pleteršnikovem *realîzem*, *organîzem*, *liberalîzem*), čeprav je tu že Breznik ugotavljal nedvojnični A (npr. *absolutîzem*, *organîzem*, *liberalîzem*). Večina pa je bila makronizacija novih tujih tvorjenk uveljavljena »realno«, tj. s priznavanjem nekaj posebnosti ali izjem. Tako npr. ob prevladujočih

²³ »Vse besedje Pleteršnikovega slovarja je bilo kritično pregledano pri določanju in sprejemanju iztočnic za SSKJ, bil je opora pri naglasnih, oblikoslovnih, pomenskih idr. obdelavah v njegovih slovarskih sestavkih [...]« (Jakopin 1994: 413).

²⁴ »Za vprašanja, ki zadevajo pravopis, pravorečje, naglas in intonacijo, je bilo napravljenih več anket.« (*SSKJ, Uvod*, §14). Gl. tudi Rigler (1970 in 1971) ter Nartnik (1989: 79–80).

makronih na tvorjenkah s pripono *-ant* (*praktikant-a* ($\bar{a}$ $\acute{a}$), *azilant-a* ($\bar{a}$ $\acute{a}$), *konzultant-a* ($\bar{a}$ $\acute{a}$) – v SSKJ 98 primerov), privzetih po ohranjenem Pleteršnikovem izhodišču (*fabrikānt*, *protestānt*), naletimo na nekaj slabšalnih primerov: *avstrijakānt* in *avstrijakānt* - $\acute{a}$ nta m ($\bar{a}$; $\grave{a}$ $\acute{a}$), *zabušant* ($\grave{a}$ $\acute{a}$), *restant* ($\grave{a}$ $\acute{a}$), vendar neslabšalno *komandant* ($\bar{a}$). Podobno je pri tujih tvorjenkah s pripono *-ar*: v poimenovanjih s predmetnim pomenom je M ohranjen ali privzet po Pleteršniku (*inventār*, *okulār*, *kolār*, *cirkulār*, *mobiliār*), potem pa posplošen še na nekatera poimenovanja z osebnim pomenom, npr. *aktuār*, *notār*.

Do demakronizacije je prihajalo predvsem pri tvorjenkah s priponami, ki jih je bil Pleteršnik kodificiral neenotno: medtem ko je npr. 17 primerom s pripono *-acija* pripisal makron (*administrācija*, *afektācija* ...), 81 primerom pa akut (*amortizācija*, *civilizācija* ...), je Rigler – kakor že Breznik – podedovane makronske primere razvezal in zanje posplošil A (*administrācija*, *afektācija*), z A pa kodificiral tudi vse nove tvorjenke tega končaja (*arondācija*, *delegācija*, *justifikācija*, *devalvācija* ... – v SSKJ čez 700 primerov); in medtem ko je Pleteršnik besedam s pripono *-ist* večinoma pripisoval M (*flavtīst*, *kapitalīst*, *nihilīst*), le v nekaj primerih pa C (*realīst*, *penzionīst*), je Rigler v vseh (tudi novih) primerih te pripone posplošil C (*flavtīst*, *ekspresionīst*, *kubīst*, *revizionīst*). Podobno razvezovanje makrona v A ali C je v SSKJ zajelo še na tisoče primerov s priponami *-atika* (*akrobātika*, *numizmātika*, *aviātika*), *-ura* (*kultūra*, *inventūra*, *frizūra*), *-eta* (*etikēta*, *cigarēta*, *publicitēta*), *-ela* (*novēla*, *mirabēla*, *mortadēla*, *paralēla*), *-jon* (*legijōn*, *paviljōn*, *medaljōn*, *kvintilijōn*), *-irati* (*promovirati*, *restavrirati*, *šofirati*), *-ator* (*diktātor*, *aligātor*, *izolātor*) idr. Večinski M iz Pleteršnikove naglasne trojnosti pripone *-ada* (*čokolāda* – *armāda* – *arkāda*) je bil v celoti nadomeščen s cirkumfleksom (*arkāda* ipd., tudi v novih tvorjenkah, npr. *cerāda*, *eskapāda*); v naglasni trojnosti pripone *-ir* (*inženir* – *papir* – *kurir*) je od sedemnajstih makronov samo šest primerov ostalo makronskih (npr. *klavir*), devet se jih je zamenjalo z A (*pionir*) in dva s C (npr. *oficir*), nasprotno pa se je en cirkumfleksni primer makroniziral (*špalir*).²⁵

Poleg makronskih operacij na tujih priponah sta makronizacija in demakronizacija v SSKJ izpeljani tudi na nekaterih Pleteršnikovih tujih podstavah, npr. A > M: *andrōga* > *andrōga*, *kamilica* > *kamīlica*, *lūna* > *lūna*; C > M: *lōrber* > *lōrber*, *firkelj* > *firkelj*, *šlabēder* > *šlabēder*; M >

²⁵ Tudi tonemskost pri homonimni domači priponi *-ir* je neenotna: akutska (npr. *hudir*, *osir*, *skovir*, *netopir*, *drobir*, *pastir*) ali cirkumfleksna (npr. *pezdir*, *okvir*).

C: hīdra > hídra, līra > líra, hārfa > hārfa, adjūnt > adjūnt, instīnt > instīnt, atōm > atōm, grām > grām, pingvīn > pingvīn; M > A: frāza > frāza, parābola > *parábola*.

Makronizacija tonemskih dvojnic v domačih besedah

Poglavitni vzrok, da se makron v *SSKJ* kljub pogostni demakronizaciji podedovanih Pleteršnikovih iztočnic pojavlja v tisočih primerov, pa je odprava omejitve rabe makrona na tujke. Prevrednoten je ekstenzivno uveljavljen na številnih podstavah, priponah in slovničnih oblikah Pleteršnikovih domačih besed in na čisto novih domačih besedah. Makronizirane so iztočnice iz podedovanih domačih cirkumfleksnih in akutskih podstav, npr. *vīdra*, *bīstrica*, *vāški*, *čūk*; *lādja*, *līce*, *vnūk*, *večīnoma*, *dētellen*, *umīrati*,²⁶ ter iz novejše domače tvorbe, npr. *grādnja*, *blagočūten*, *skūpnosten*, *vpōjen*, *dišāviti*. Pri tem se makron lahko znajde tudi na črki r, npr. *br̄skati* (r̄ r̄), *d̄rn* (r̄ r̄), in na polglasniku, npr. *kēs* (ə ə), *dēskast* (ə ə).

Domače pripone so makronizirane nekatere dosledno, npr. *-ovec* (*trgōvec*, *bezgōvec*), *-ovka* (*trgōvka*, *borōvka*), *-uh* (*ovadūh*, *bledūh*), *-enec* (*mladēnec*, *peščēnec*), *-enka* (*mladēnka*, *plastēnka*), *-oven* (*slikōven*, *svetōven*), *-iv* (*črvīv*, *igrīv*), *-ljiv* (*pozabljīv*, *milostljīv*), *-iti* (*zvonīti*, *redīti*), *-niti* (*zategnīti*, *prevrnīti*); nekatere nedosledno, npr. *-ina* (*povrtinā* – *mladīna*), *-ir* (*netopīr* – *skovīr*), *-ičica* (*ptīčica* – *sinīčica*), *-ovski* (*stanōvski* – *grofōvski*), *-en* (*bakrēn* – *svinčēn*), nekatere pa signalizirajo makron na prejšnjem zlogu, npr. dosledno *-ast* (*lūskast*, *gomīlast*), *-ce* (*zrcālce*, *mēstece*); nedosledno *-ek* (*lāsek* – *glāsek*), *-ček* (*metūljček* – *hribček*), *-iček* (*hudīček* – *čolnīček*), *-oma* (*večīnoma* – *polāgoma*). Odločevalno merilo pri nedoslednem uveljavljanju makrona na priponah je večinoma zastrto (zakaj npr. *ptīčica* – *sinīčica*, *stanōvski* – *grofōvski*, *pāroma* – *bōkoma*?). Vsiljuje se vtis, podoben vtisu ob ugotavljanju Pleteršnikovega omahovanja pri neenotnem odločanju o ureditvi makrona pri tujih priponah *-acija* (*administrācija* – *amortizācija*), *-eta*, *-ela*, *-jon*, *-irati* ipd. Pleteršnik ni imel možnosti preverjanja odločitev z anketiranjem, ob razmahu ekstenzivne rabe makrona pri nastajanju *SSKJ* pa je imelo prav anketiranje med ljubljanskimi izobraženci poudarjeno veljavo, tako da je odvisnost od bolj ali manj omahljivih anketnih rezultatov utegnila kdaj pretehtati prvotni

²⁶ V besedah *umirati*, *izvirati*, *požirati* ipd. je naglas na korenskem zlogu, ne na priponi kakor v tujkah tipa *operirati*.

občutek za preglednost in sistemskost v besedotvorju (prim. Nartnik 1989: 79–80). Vzporejanje anketnih odločitev za makron ali nemakron z domnevno kategorizacijo na pomenski ali slovnični ravni se včasih izide (npr. nenaglašena pripona *-ce* dokaj zanesljivo signalizira makron na manjšalnicah srednjega spola – tip *darilce*), večkrat pa nas pušča v slepi ulici: pri priponi *-ir* so »anketno odločeni« makronski primeri *pezdír, krompír, netopír* med seboj pomensko popolnoma nepovezljivi, iz nemakronskih (akutskih) primerov *pastír, hudír, kurbír* bi sicer lahko skonstruirali pomensko zaokroženo družinico ‘osebe’, večina primerov (*drobír, vodír, kosír, osír, okvír*) pa ostaja v pomensko raznorodni skupini ‘predmetov’. Pripona *-en* je pri tvorbi pridevnikov iz snovnih imen v nekaterih primerih makronska, v pomensko podobnih primerih pa nemakronska, npr. *bakrĕn : svinĕn, žveplĕn : voščĕn, strupĕn : leĕĕn, apnĕn : kamĕn*. Obravnavo dodatno zapleta različna sistemska členitev končajev navidezno istega tipa: medtem ko je *-ovstvo* v primerih *sinĕvstvo, trgĕvstvo, oslĕvstvo, duhĕvstvo* ipd. nedosledno makronska pripona, so v primerih *podkĕvstvo, krĕvstvo, pikolĕvstvo* zajeti različno naglašeni korenski morfemi. Delna makronizacija v okviru samostalniške pripone *-ina* v zvezi z domnevnim pomenskim razločevanjem pomeni nepričakovan odklik od enotne akutske prepoznavnosti iz Valjavca, Pleteršnika,²⁷ Breznika in SP 2001, in sicer na podlagi domnevnega zbiranja makronskih primerov *brodnĕna, preživnĕna, ležarĕna* ipd. v konstituirano pomensko družino ‘plačilo, pristojbina’ (Nartnik, prav tam); vendar je domneva neprepričljiva, ker je večje ali manjše omahovanje v anketiranju navrglo dosti makronskih primerov iz drugih pomenskih krogov, npr. v smeri snovnosti (*usnjĕna, želatĕna, kamnĕna, seĕnĕna*), zbirnosti (*povrtnĕna, perutnĕna, zlatnĕna, posteljnĕna*), večalnosti (*vodĕna, praznĕna, ritĕna*), abstraktnosti (*vročĕna, boleĕĕna, umetnĕna, premiĕnĕna*) idr., na drugi strani pa je prav beseda *pristojbina* nemakronska.

Oblikonaglasni makron v SSKJ

Določanje makrona za tonemske dvojnice v oblikoslovju je za pomembne kategorije pojasnjeno v Riglerjevih razpravah (Rigler 1966, 1970, 1971 in 1978). Tam so tudi podatki o informatorjih, ki so bili upoštevanj pri

²⁷ Pleteršnik je imel makron samo na tujih priponah, npr. *krinolĕna : korenĕna*; prim. op. 4.

anketiranju o dvojnicah, in o narečni razširjenosti premen. Zaradi jezikovnega razvoja po narečjih (različno daleč izpeljana samoglasniška krnitev, metatonija, analogije v pregibnostnih vzorcih idr.), novih jezikoslovnih pogledov, napredovanja raziskav in metodologije (akustične meritve, širše anketiranje), upoštevanja Ljubljane kot demografskega težišča in srečevališča prebivalstva iz gorenjskega in dolenskega tonemskega ozadja je bila močna potreba po kodifikaciji najbolj razširjenih tonemskih dvojnic v oblikoslovju – neredko mimo skopih podatkov slovaropisnega izročila (Pleteršnikova akcentuacija je bila omejena na imenovalnik in roditelj pri samostalniku, moški in ženski spol pri pridevniku, nedoločnik in sedanjik pri glagolu) – in »je bilo težko najti pravo mero, kdaj naj se dvojnice upoštevajo in kdaj ne več« (Rigler 1968: 198–199).

V *Uvodu SSKJ* (§ 180, 200–212) so navedene premene in dvojnice z makronom za množinski roditelj, mestnik in orodnik moških in srednjih (*o*-jevskih) samostalnikov (npr. *pet brātov*, *petero ūst*), za množinski roditelj nekaterih ženskih *a*-jevskih samostalnikov (npr. *pet ovāc*), za nekatere sklone ženskih *i*-jevskih samostalnikov (*s stārostjo*, *pet lūči*) in za množino številnih samostalnikov srednjega spola (*rešēta*, *ōkna*), za nedoločniški pripni II. in IV. glagolske vrste (npr. *utrñiti*, *kupīti*), žensko edninsko obliko opisnega deležnika (npr. je *kupīla*), deležje na -e (npr. vedē) idr. Naglasne premene v pregibnostnih vzorcih so urejene po razčlenjeni tipologiji, ki nekoliko spominja na Breznikove alfanumerične šifre. Moški samostalniki s cirkumfleksnim imenovalnikom in akutskim roditeljem (*brāt brāta*) spadajo pri Riglerju v tip »I A 1 c« ter imajo makronske dvojnice v mestniku ednine (*pri brātu*) ter roditelju, mestniku in orodniku množine (*brātov*, *brātih*, *brāti*); v tip »II B 2 a« pa spadajo ženski samostalniki s končnico -i v roditelju in cirkumfleksom v imenovalniku ednine (*stvār stvari*) ter z makroni v roditelju in dajalniku množine (*stvarī stvarēm*) in dajalniku in orodniku dvojine (*stvarēma s stvarēma*) ipd. S tako zasnovano tipologijo se uveljavi veliko število makronov – že samo v zaglavjih iztočnic jih je čez deset tisoč v raznih kombinacijah²⁸ (Hajnsšek-Holz, Jakopin 1996: 845–851). Tolikšna razširjenost se je lahko čutila kot simptom nedorečenosti ali nestanovitnosti knjižnojezikovne norme in je bil Rigler sam ob izhajanju

²⁸ Npr. (ā ā) za tip *adjutant -a*, (é ē) za tip *babjeveren -rna*, (ō) za tip *čokec -kca*, (ā-ā) za tip *dvakraten* idr.

*SSKJ*²⁹ trezno zadržan: »Vse gotovo ne bo šlo v to smer, ki je nakazana v *SSKJ*.« (Rigler 1976: 140).

Veljava in perspektiva makrona v sodobni slovenistiki

Raba makrona kot znamenja tonemskih dvojnic se je tako dobro obnesla (preglednost, gospodarnost), da so ga povzeli avtorji *Slovenske slovnice* (Toporišič 1976), *Od zadnjega slovarja* (Hajnšek-Holz, Jakopin 1996), *Slovarja novejšega slovenskega besedja* (SNBSJ 2012), *Slovarja Pohlinovega jezika* (Snoj 2020) idr. Napoveduje ga tudi pripravljajoči se *Pravopis 8.0*: »Kadar se pri neki besedi ali besedni obliki lahko pojavljata oba tonema, ju označujemo z makronom ali črtico <˘> nad naglašnim samoglasnikom, npr. skuter [skūter] [...]« (Pravopis 8.0: § 193).³⁰ Vendar iz konteksta te napovedi grozi namen pravopiscev, da naj bi bil slovarski del osrednjega normativnega priročnika samo netonemski.³¹

Rabi makrona pa so se odpovedali avtorji *SP 2001* in nastajajočega *eSSKJ*. Pravopis dvojnice nakazuje s podpičjem ali poševnico, npr. govoránčiti -im (ā ā) → (á ā; ā); grúčema nač. prisl. (ū) → (ú/û). Kot razlog za ta odmik od preglednejše in gospodarnejše možnosti z makronom sta bili navedeni nevarnost navzkrižja z mednarodno fonetično abecedo in polemika s trditvijo, da gre v slovenski tonemskosti za »ravno« intonacijo ali »srednji ton« (*Wikipedija*). *SP 2001* se kljub odpovedi makronu kot grafičnemu znaku ni odpovedal vsebinskemu povzemanju tonemskih dvojnic iz *SSKJ*, vendar je pri tem naredil nekaj korakov po svoje: poleg otonemljanja množice besed, ki jih *SSKJ* še ni bil zajel (nove izposojenke,

²⁹ Za prve štiri zvezke *SSKJ*; pri petem zvezku (črke T do Ž) je za tonemskost in drugo naglasno problematiko po Riglerjevi smrti skrbel Vlado Nartnik.

³⁰ VII. Slovnični oris za pravopis – Glasoslovni oris.

³¹ Tonemski naglas v Pravopisu 8.0 »zaenkrat zgolj opisujemo v pravilih {192–193}, a ne apliciramo na slovarske iztočnice« (Komentar 2023: 14). Tako se nadaljuje tendenca izrivanja tonemskega naglaševanja iz knjižne norme (Dular 2021: 141–145). Med neupravičenimi izgovori za tako usmeritev se navajajo težave pri otonemljanju prevzetega besedja in tujih lastnih imen (kakor da se to ne bi bilo razmeroma uspešno reševalo že v *SSKJ* in *SP 2001*) ter odmiki od sistemsko predvidljivih oblik pri nekaterih skupinah govorcev, četudi prav iz majhne predvidljivosti in odmikov (dvojničnosti) izhaja potreba, da se tonemskost (tudi z makronom) posebej »aplicira« pri posameznih iztočnicah v slovarju (Dular 2021: 140).

feminativi), je posegel v ureditev ali odpravo številnih tonemskih dvojnic, npr. z zmago akuta v izpeljankah na *-izem* in *-ina*.

eSSKJ makrona ne uporablja, ker ga za natančno in pregledno predstavitev besed ne potrebuje, tehnično-organizacijska zasnova elektronske izdaje namreč omogoča predstavitev brez prostorske utesnjenosti in omejitev na papirju tiskanih izdaj. Tonemske (in druge pravorečne) dvojnice se lahko izpisujejo v celoti, brez krajšanja z makronom, npr. pri vzorčni iztočnici *invalidnina* se v razdelku TONEMSKI NAGLAS namesto makronske krajšave (ī) izpiše: [invalidnina] in [invalidnina]. Ker je tako izdelanih slovarskih sestavkov leta 2023 še zelo malo, za zdaj ni mogoče zapisati splošne ugotovitve, v katero smer in kako daleč bo šel *eSSKJ* pri sistemski prenovi tonemske dvojničnosti. Navesti je mogoče samo nekaj pomenljivih potez, npr.: dvojnice pri izpeljankah s pripono *-izem* so popolnoma odpravljene (ostaja akut, npr. *alpinizem*, *pesimizem*), dvojnice pri priponi *-(n)i* (II. in IV. glagolska vrsta) zanesljivo ostajajo (npr. [upepeliti] in [upepeliti]). Vztrajanje z dvojnicami na samostalniški priponi *-ina* pa izziva k reviziji kodifikacije, posredno oprte na pol stoletja stare podatke bolj ali manj omahljivih anket za *SSKJ* in povezane s poskusom konstituiranja domnevne leksikalne kategorije ‘plačilo, pristojbina’ (primer *invalidnina*).

Na izteku obravnavanja Pleteršnikove makronske dediščine ostaja vprašanje, kako se bo v *eSSKJ* uresničevala napovedana zvočna predstavitev tonemskih dvojnic. Zdaj na zvočnem posnetku vzorčnega primera *invalidnina* sploh ni dvojničnosti, temveč le cirkumfleks (podobno v klavrnih govorni sintezi robotov na portalu *Franček*).

Literatura

Anton BREZNIK, Adolf GRÖBMING, Ivan LESICA, 1950: *Slovensko-srbohrvatski slovar*. Ljubljana: DZS.

BESEDIŠČE, 1998 = *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*. Ur. Ivanka Šircelj-Žnidaršič. Ljubljana: ZRC SAZU.

Janez DULAR, 1990: O slogovnih razsežnostih tonemskega naglaševanja v slovenščini. *Razprave SAZU XIII*. Ljubljana: SAZU. 143–151.

Janez DULAR, 2021: Sodobne tendence tonemskega naglaševanja v knjižni slovenščini. *Razprave SAZU XXV (I. slovenski pravorečni posvet)*. Ljubljana: SAZU. 135–155.

eSSKJ, 2023 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU. Ljubljana: Založba ZRC (Spletni portal Fran).

Metka FURLAN, 2006: K transliterirani izdaji Pleteršnikovega slovarja. *Slovensko-nemški slovar II*. Ljubljana: Založba ZRC. i – xiii.

GIGAFIDA 2.0: *Elektronski referenčni korpus pisne slovenščine*. info@cjvt.si

Milena HAJNŠEK-HOLZ, Primož JAKOPIN, 1996: *Od zadnji slovar slovenskega jezika po Slovarju slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni center SAZU, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Franc JAKOPIN, 1994: Pleteršnik, Maks. *Enciklopedija Slovenije 8*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 413.

Rudolf KOLARIČ, 1974: Pleteršnikov slovar. *Slovensko-nemški slovar II (Reproducirani ponatis)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

KOMENTAR 2023 = *Pravopis 8.0*. Komentar k poglavju »Slovnični oris za pravopis«, 1. del: Glasoslovni oris (komentar je pripravil Hotimir Tivadar). Ur. Manca Černivec Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša; Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU. <https://pravopisna-komisija.zrc-sazu.si/Portals/21/PDF/Glasoslovni-oris.pdf>

KONCEPT, 2019 = *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC. https://fran.si/179/novi-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/Potrjeni_koncept_NoviSSKJ.pdf

Vlado NARTNIK, 1989: Problemi določanja tonemskih naglasov v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Deseta konferencija mednarodne komisije za fonetiku in fonologijo slovenskih jezika*. Ur. Asim Peco. Sarajevo: ANUBiH (Posebna izdanja LXXXVII, Odjelenje društvenih nauka 22). 77–82.

Maks PLETERŠNIK, 1895: *Slovensko-nemški slovar. Drugi del*. P–Ž. V Ljubljani: Založilo in na svetlo dalo knezoškofijstvo.

Maks PLETERŠNIK, 2006: *Slovensko-nemški slovar I–II, transliterirana izdaja*, Uredila Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC.

PRAVOPIS 8.0 = *Pravopis 8.0^{predlog} Pravila novega slovenskega pravopisa. Slovnični oris za pravopis. Glasoslovni oris*. Ur. Manca Černivec. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU. <https://www.fran.si/pravopis8/Podpoglavje/7-2>

Jakob RIGLER, 1966: Premene tonemov v oblikoslovnih vzorcih slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 11/1–2, 24–35.

Jakob RIGLER, 1968: Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo* 13/6, 192–199.

Jakob RIGLER, 1970: Akcentske variante. *Slavistična revija* 18/1, 4–15.

Jakob RIGLER, 1971: Akcentske variante II. *Slavistična revija* 19/1, 1–12.

Jakob RIGLER, 1976: Reproducirani ponatis Pleteršnika. *Slavistična revija* 24/2–3, 279–289.

Jakob RIGLER, 1978: Akcentske variante III. *Slavistična revija* 26/4, 365–374.

SNBSJ 2012 = *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, 2012: Ur. Aleksandra Bizjak Končar in Marko Snoj. Ljubljana: Založba ZRC.

SP 2001 = *Slovenski pravopis. I Pravila, II Slovar*. Ljubljana: Založba ZRC

SSKJ, 1970 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V* (1970, 1975, 1979, 1985, 1991). Ljubljana: Izdala SAZU, Založila Državna založba Slovenije.

SSKJ², 2014 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–II*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Ljubljana: Izdala SAZU in ZRC SAZU (ISJ). Založila Cankarjeva založba

Marko SNOJ, 2020: *Slovar Pohlinovega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC.

Stanislav ŠKRABEC, 1998: *Jezikoslovna dela 4*. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.

Jože TOPORIŠIČ, 1982: Delo Antona Breznika. *Anton Breznik. Jezikoslovne razprave*. Izbral in uredil Jože Toporišič. Ljubljana: Slovenska matica. 5–24.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Matija VALJAVEC, 1897: *Glavne točke o naglasu književne slovenštine*. Rad JAZU 132. Zagreb: Dionička Tiskara.

THE MACRON LEGACY OF PLETERŠNIK'S TONEMIC DOUBLETS

Summary

Maks Pleteršnik provided the following description of the form and role of the macron as a diacritic: “A straight bar above a vowel indicates (predominantly only in foreign words in the standard language) a long syllable” and, with *ē* and *ō*, “a pure sound as in foreign languages” (without mentioning tones, intonation, and so on). However, Anton Breznik and Jakob Rigler (SSKJ) redefined the role of the macron. According to them, this is “a graphic sign used to mark tonemic doublets” (they do not mention vowel quantity or color). The main criterion in Pleteršnik’s system for using a macron is the word-formation type of a foreign word (a compound, prefixed derivative, or suffixed derivative), but it is often applied inconsistently; for example, *cenzūra*–*cezūra*, *administrācija*–*amortizācija*. Pleteršnik’s macrons do not imply that the words borrowed at the time did not have an acute or circumflex accent, but only that he had temporarily avoided making the decision on which one to use because (or if) he could not (yet) reliably establish which one was correct.

In compiling his *Slovensko-srbohrvatski slovar* (Slovene–Serbo-Croatian Dictionary), Breznik devised his own accentual typology system, completely reworking Pleteršnik’s macrons; for example, *intabulīrati* -am vb. → *intabulirati* (-lī-) -ram 12d; *diktātor* -rja m. → *diktator* (-tá-) 2a. However, his material languished at the

printshop, and it was not until 1950 that it was published in truncated form as the first volume of his dictionary. As an unfinished outdated work, it remained without influence on the further development of tonemic accentuation in Slovene lexicography.

In deciding how to design SSKJ in the mid-1960s, Rigler offered the following comment on Pleteršnik: “The view that Pleteršnik’s codification of Slovene accents will probably be the final one is completely mistaken... Accentual codification will be different after Pleteršnik, and it would also have been different if it had been made before him.” Due to language development, more recent research, considering Ljubljana as a demographic center, and the overlap between the Upper Carniolan and Lower Carniolan tonemic areas, it was difficult to decide when to still take the tonemic doublets into account and when not. By reworking the macrons, Rigler removed many ambiguities in the case of foreign words (e.g., *ideāl* → *ideāl*; *matemātika* → *matemátika*). On the other hand, he codified the macron in certain native Slovene words (npr. *umírati* → *umīrati*). He also placed it above *r* (*břskati* → *břskati*) and the semi-vowel: *děskast* → *děskast* (ǣ) but, first and foremost, he used it abundantly in morphology (e.g., *pet brátov*, *petero ūst*). However, there was certain inconsistency in these “operations” due to mixing Pleteršnik’s codification influences (e.g., in the suffix *-izem*: *anahronīzem*), the observation of accentual patterns in new coinages (e.g., *šofīrati* equal to *operīrati*), and unreliable survey results (e.g., *brodnīna*, *perutnīna*, *vročīna* vs. *sedmīna*, *opeklīna*, *glādīna*).

The direction in which eSSKJ will develop in terms of restructuring its macron legacy can be inferred from certain informative changes (2023): doublets in derivatives with the suffix *-izem* have been completely removed (the acute has won; e.g., *alpinīzem*), doublets with the verbal suffix *-(n)i* are being definitely retained (e.g., [*upepelīti*] and [*upepelíti*]), whereas the partial retention of doublets with the suffix *-ina* (e.g., *brodnīna*) calls for revising the disputable survey-based codification. The question remains how the planned audio presentation of tonemic doublets will be realized in eSSKJ because, currently, the audio recordings of model examples (e.g., *invalidnīna*) contain no doublets, but only versions with the circumflex.